



Fält Veera

Pienryhmätoiminta pedagogisena menetelmänä tukemassa lasta sosioemotionaalisissa
haasteissa

Kandidaatintutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Opetus- ja kasvatusalan tutkinto-ohjelma
Varhaiskasvatus
2021

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Pienryhmätoiminta pedagogisena menetelmänä tukemassa lasta sosioemotionaalisissa haasteissa (Veera Fält)

Kandidaatintutkielma, 29 sivua

Huhtikuu 2021

Tutkielmani tavoitteena on tuoda pienryhmätoiminta esiin pedagogisena menetelmänä tilanteisiin, jossa lapsi tarvitsee tukea sosioemotionaalisten haasteiden kanssa varhaiskasvatuksessa. Tutkielmassa tuon esille sosioemotionaalisten haasteiden vaikutusta lapsen tulevaisuudelle, mikäli näihin haasteisiin ei puututa. Tutkielmani nostaa esiin pienryhmätoiminnan varhaiskasvatuksen opettajille konkreettisenä menetelmänä helpottamaan varhaiskasvatuksen arkea, jossa sosioemotionaaliset haasteet ilmenevät. Toteutin tutkielmani kuvailevana kirjallisuuskatsauksena.

Sosioemotionaaliset haasteet ovat varhaiskasvatuksen opettajan työssä haastavimpia tilanteita. On tutkittu, että varhaiskasvatusryhmissä jopa 10–30 prosentilla lapsista on sosioemotionaalisia haasteita. Näitä haasteita ovat esimerkiksi vaikeus toimia vuorovaikutuksessa muiden kanssa sekä omien tunteiden säätelyn haastavuus, joka voi ilmetä esimerkiksi aggressiivisuutena tai vetäytymisenä. Lapsen haastava käyttäytyminen ei koskaan ole tahallista, vaan käyttäytymisen taustalla on aina jokin syy. Tämä syy on olennaista selvittää, jotta haastavaan käyttäytymiseen löydetään oikeanlaiset ratkaisut.

Kirjallisuuskatsauksen tuloksena ilmeni, että pienryhmätoiminta tukee lasta sosioemotionaalisissa haasteissa vähentämällä esimerkiksi lapsen stressiä, helpottamalla kaverisuhteiden solmimista ja vähentämällä vuorovaikutustilanteita, jolloin lapsen on helpompi hallita niitä. Pienryhmätoiminta auttaa varhaiskasvatuksen opettajaa luomaan lapsen ja itsensä välille syvemmän luottamuksen, helpottaa havainnointia, ja sitä kautta lasten tarpeiden sekä mielenkiinnonkohteiden huomioon ottaminen toiminnassa on helpompaa.

Avainsanat: pienryhmätoiminta, sosioemotionaaliset haasteet, varhaiskasvatus, pedagoginen menetelmä, varhaiskasvatuksen opettaja

Sisältö

1 Johdanto	4
2 Tutkimuksen lähtökohdat	6
2.1 Tutkimuksen toteutus ja tutkimusmenetelmä	6
2.2 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tavoitteet.....	7
2.3 Tutkimuksen etiikka ja luotettavuus sekä aineistonkeruu.....	7
3 Teoreettinen viitekehys	10
3.1 Varhaiskasvatuksen konteksti.....	10
3.2 Sosioemotionaaliset haasteet	11
3.2.1 Ulospäin suuntautuva käyttäytyminen.....	12
3.2.2 Sisäänpäin kääntyvä käyttäytyminen.....	13
3.2.3 Epätyypillinen käyttäytyminen	14
3.2.4 Käyttäytymisen säätelyn häiriö	14
3.3 Pienryhmätoiminta.....	15
4 Pienryhmätoiminta lapsen tukena	17
4.1 Varhaiskasvatuksen opettajan näkökulma	17
4.1.1 Luottamus ja positiivinen palaute	17
4.1.2 Lapsen mielenkiinnonkohteiden ja tarpeiden huomioiminen	18
4.2 Lapsen näkökulma	19
4.2.1 Vuorovaikutus	19
4.2.2 Ulos ja sisäänpäin kääntyvä käyttäytyminen	20
4.2.3 Kaverisuhteet ja stressi	21
5 Sosioemotionaalisiin haasteisiin puuttumisen merkitys tulevaisuudelle	22
5.1 Sosioemotionaaliset haasteet ja oppimisvaikeudet	22
5.2 Käytöshäiriöt ja aggressiivisuus	22
5.3 Sisäänpäin kääntyvä ja epätyypillinen käyttäytyminen	23
6 Pohdinta	24
Lähteet	27

1 Johdanto

Kotona, varhaiskasvatuksessa, koulussa, kavereiden kesken, työpaikoilla, ja melkein jatkuvasti toimimme vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Jokaisen vuorokauden aikana käymme läpi myös monenlaisia tunteita. Sosiaaliset tilanteet yhdistettynä haastaviin tunteisiin voivat johtaa haastaviin tilanteisiin. Miten osaamme toimia, kun vihan tai pettymyksen tunne yllättää, ja tunne täytyisi kohdata rauhallisesti muiden ympäröimänä. Joskus nämä tilanteet ovat haastavia jopa aikuisille, saatiikka pienille lapsille, joilla on hurjan paljon vielä opittavaa.

Selvitän tässä tutkielmassa, miten pienryhmätoiminta tukee lasta sosioemotionaalisten haasteiden parissa sekä millä tavoin sosioemotionaaliset haasteet vaikuttavat lapsen tulevaisuuteen, mikäli niihin ei puututa ajoissa. Tutkielmani asettuu varhaiskasvatuksen kontekstiin ja tarkastelee varhaiskasvatusikäisiä, joilla tarkoitan alle kouluikäisiä lapsia. Tutkielmani lähtökohtana on aiheen ajankohtaisuus ja henkilökohtainen mielenkiinto sosioemotionaalisten haasteiden ilmenemiseen varhaiskasvatuksessa sekä kiinnostus erityisesti siihen, millä tavoin lasta voidaan varhaiskasvatuksessa tukea sosioemotionaalisten haasteiden kanssa. Määttä ja kollegat (2017, s. 5) nostavat esiin sosiaaliset ja vuorovaikutustaidot merkittävänä osana nykypäivää, joten aihe on ajankohtaisesti merkittävä. On arvioitu, että varhaiskasvatuksen lapsiryhmissä jopa 10–30 % lapsista on sosioemotionaalisia haasteita eli haasteet ovat yleisiä varhaiskasvatuksessa (Määttä ym., 2017, s. 8). Kasvattajat kokevat sosioemotionaalisten haasteiden olevan vaikeinta kasvattajan työssä (Alijoki & Pihlaja, 2020, s. 274), joten apukeinot varhaiskasvatukseen ovat tarpeen.

Pihlajan mukaan (2019, s. 151–153) sosioemotionaaliset haasteet voivat näkyä esimerkiksi ujoutena, vetäytymisenä, aggressiivisuutena tai hyökkäävyytenä. Myöhemmin tutkielmassa avaan, ettei määritelmä tälle käsitteelle ole yksinkertainen vaan siihen vaikuttavat myös lapsen kokemukset, tuntemukset sekä kasvuympäristö. Esimerkiksi lapsen väsymys saattaa johtaa haastavaan käyttäytymiseen (Alijoki & Pihlaja, 2020, s. 275). Sandbergin (2021, s. 178) mukaan lapsen haastava käyttäytyminen on hätähuuto ja on olennaista selvittää, mitä tämän haastavan käyttäytymisen takana on.

Aikuisena odotuksemme lasta ja hänen käyttäytymistään kohtaan saattavat joskus olla kohtuuttomia lapsen taitotaso huomioon ottaen. Ahosen (2017, s. 160) mukaan erityisesti sosioemotionaalisten haasteiden kanssa tukea tarvitsevan lapsen kohdalla on tärkeä muistaa, ettei lapsen haastava käyttäytyminen ole tahallista. Suomessa alle kouluikäisten yleisin tuen

tarve on kielellisen kehityksen lisäksi juuri sosioemotionaalisisessa kehityksessä (Turja, 2017, s. 154). Sen vuoksi sosioemotionaalista kehitystä ja sen haasteita on tärkeä tarkastella jo varhaiskasvatuksesta lähtien.

Vaikka osassa lähteistä, joita käytän tutkielmassani, puhutaan sosioemotionaalisisista vaikeuksista, käytän sosioemotionaalisisista vaikeuksista läpi koko tutkielmani termiä sosioemotionaaliset haasteet. Olen sitä mieltä, että haasteet kuvaavat vaikeudet sanaa paremmin sitä, että niistä voi tuen kanssa selvitä ja oppia tulemaan toimeen niiden kanssa.

Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteiden (2018, s. 58) mukaan pienryhmätoiminta on varhaiskasvatuksessa yksi pedagogisista ja rakenteellisista ratkaisuista, jota käytetään tuen menetelmänä. Sekä henkilöstön että lasten keskittyminen ja lapsilähtöisyys toiminnassa kasvaa, kun toimitaan pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä (varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2018, s. 33). Varhaiskasvatustalakin (2018, 34§) määrittää varhaiskasvatusryhmien muodostamisen tapahtuvan niin, että varhaiskasvatukselle laaditut tavoitteet on mahdollista saavuttaa.

2 Tutkimuksen lähtökohdat

Tässä luvussa käsittelen kandidaatintutkielmani metodologiaa, kerron tutkimusprosessistani, ja avaan käyttämäni tutkimusmenetelmää. Lisäksi määrittelen tutkimukseni tavoitteet sekä tutkimuskysymykset. Pohdin myös tutkielmani eettisyyttä ja luotettavuutta, sekä kerron aineiston haku- ja valintaprosessista.

2.1 Tutkimuksen toteutus ja tutkimusmenetelmä

Tutkimusprosessin alkua on vaikea määrittää, sillä tutkimukset pohjautuvat aina jossain määrin tutkijan aikaisempiin kokemuksiin ja aiemmin tehtyihin tutkimuksiin (Alasuutari, 2011). Pienryhmätoimintaan ja sen hyötyihin olen tutustunut varhaiskasvatuksessa eri lapsiryhmissä, kun olen suorittanut varhaiskasvatuksen opettajan opintoihin sisältyviä harjoittelujaksoja sekä tehnyt varhaiskasvatuksen opettajan sijaisuuksia. Myös sosioemotionaalisia haasteita olen havainnut varhaiskasvatuksessa omin silmin, jonka myötä halu tietää aiheesta enemmän on kasvanut. Vaikka tutkielman aihe pohjautuu omaan mielenkiintoon ja käytännön kokemukseen, tarkastelen aihetta mahdollisimman objektiivisesti omat kokemukseni ja ennakkokäsitykseni tiedostaen. Puusan ja Juutin (2020) mukaan täysin objektiivista tietoa ei ole kuitenkaan olemassa, sillä tutkimusten tuloksiin vaikuttavat aina tutkijan aiemmat käsitykset ja kokemukset. Ne vaikuttavat esimerkiksi siihen, minkälaisia tutkimusmenetelmiä tutkija valitsee käytettäväkseen (Puusa & Juuti, 2020).

Toteutin tutkielmani kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, joka on yksi kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen metodi. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus menetelmällä kuvataan laaja-alaisesti tutkittavaa ilmiötä aiempaan tutkimustietoon pohjautuen (Salminen, 2011, s. 5–6). Tutkielmani on teoreettinen tutkimus, mikä tarkoittaa tutkimusta tutkimuksista, yhteyksien ja ristiriitojen etsimistä, vertailua sekä ajattelun kehittymistä (Salonen, 2015, s. 12). Toteutin tutkielmani etsimällä sosioemotionaalisiin haasteisiin ja pienryhmätoimintaan liittyviä aiempia tutkimuksia ja tutkimustuloksia. Pohdin, vertailin ja yhdistelin aiempaa tutkimustietoa omaan näkökulmaan liittyen ja sain tutkimuskysymyksiini vastaukset, jotka olen perustellut aiemmin tehtyjen tutkimuksien ja tietojen valossa. Metsämuurosen (2009, s. 33) mukaan tieteellisen tiedon keskeisin asia on se, että vanha tieto toimii uuden tiedon lähtömateriaalina ja uuden tiedon perustana.

2.2 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tavoitteet

Rajasin tutkielmani aiheen valitsemalla pienryhmätoiminnan näkökulman sosioemotionaalisten haasteiden tarkasteluun, vaikka tuen menetelmiä on varhaiskasvatuksessa monia. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni rakentuu mieltien yhteyttä näiden kahden käsitteen välille. Tutkielmani aiheen tärkeyttä perustelen toisella tutkimuskysymyksellä, jolla selvitin sosioemotionaalisten haasteiden vaikutusta lapsen tulevaisuuteen, mikäli haasteisiin ei puututa ajoissa.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. *Miten pienryhmätoiminta tukee lasta sosioemotionaalisissa haasteissa?*
2. *Mitä merkitystä lapsen tukemisella sosioemotionaalisissa haasteissa on lapsen tulevaisuuden näkökulmasta?*

Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on yleensä jonkin asian ymmärtäminen, joten tutkimusongelmat ovat usein joko mitä- tai miten-kysymyksiä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2009, s. 13). Puusan ja Juutin (2020) mukaan laadullisen tutkimuksen tavoitteita voivat olla esimerkiksi uuden tiedon hankinta, jonkin aiheen ymmärryksen syventäminen ja jonkin ilmiön kuvaaminen sekä tulkitseminen.

Tutkielmani tavoitteena on selvittää, miten varhaiskasvatuksessa voidaan tukea lasta pienryhmätoiminnan avulla sosioemotionaalisissa haasteissa sekä nostaa esiin sitä, kuinka tärkeää on puuttua sosioemotionaalsiin haasteisiin jo varhaiskasvatuksesta lähtien. Viitalan (2014, s. 15) mukaan sosioemotionaaliset haasteet ovat varhaiskasvatuksessa opettajille pedagogisesti haastavia tilanteita. Tavoitteeni on ymmärtää aiheesta enemmän, tuoda tietoa esiin varhaiskasvatuksen opettajille ja tällä tavoin esittää konkreettinen pedagoginen menetelmä helpottamaan varhaiskasvatuksen arkea, jossa sosioemotionaaliset haasteet näkyvät ja vaikuttavat.

2.3 Tutkimuksen etiikka ja luotettavuus sekä aineistonkeruu

Tutkielmani esiolettamuksena oli, että pienryhmätoimintaa voidaan hyödyntää pedagogisena ratkaisuna tilanteessa, jossa varhaiskasvatusikäinen lapsi tarvitsee tukea sosioemotionaalisten haasteiden vaikeuttaessa lapsen arkea. Tutkimusprosessin edetessä täytyy tiedostaa, että oletukset voivat olla vääriä tai näkökulmat voivat muuttua tutkimusprosessin aikana. Eskolan ja Suorannan (2014, s. 20) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tulisi oppia

tutkimusprosessin aikana, mikä edellyttää olettamuksien tiedostamista ja niiden huomioon ottamista. Tutkimusprosessin alussa tutkijalla voi olla tietynlaisia oletuksia tutkittavasta ilmiöstä, mitkä syntyvät tutkijan aiemmin saaduista tiedoista ja ymmärryksestä, joka voi johtua omista kokemuksista tai esimerkiksi muiden kautta saadusta tiedosta (Puusa & Juuti, 2020). Tutkielmaani esiolettamus syntyi juuri omien kokemusten kautta sekä aiemmin saaduista tiedoista siitä, että pienryhmätoiminta auttaa esimerkiksi rauhoittamaan rauhattomia tilanteita, joita isommissa ryhmissä toiminnan aikana voi syntyä.

Laadullisessa tutkimuksessa Kiviniemen (2018, s. 84) mukaan tutkija itse on eräänlainen väline aineistonkeruuseen, ja onkin luonnollista, että tulkinnat ja näkemykset kehittyvät tutkimusprosessin edetessä. Tutkimusprosessin aikana tiedostin olettamukseni ja tarkastelin aineistoa pienryhmätoiminta lapsen tukena sosioemotionaalisissa haasteissa -näkökulmasta. Hain näkökulmalleni vahvistusta ja perusteluja aiemmista tutkimuksista, ja opin lisää sekä sosioemotionaalisista haasteista että pienryhmätoiminnan menetelmistä varhaiskasvatuksessa. Puusan ja Juutin (2020) mukaan jonkin tietyn näkökulman valitseminen auttaa rajaamaan ja keskittymään vain tutkielmalle olennaisiin asioihin.

Eskola ja Suoranta (2014, s. 16) pohtivat, että laadullisessa tutkimuksessa tutkittavan ilmiön prosessimainen luonne johtaa siihen, etteivät tutkimustulokset ole ajattomia ja paikattomia, vaan tulokset muuttuvat ja ovat riippuvaisia sekä paikasta että ajasta. Jotta tutkielmani tulokset ovat mahdollisimman luotettavasti verrattavissa tähän hetkeen käytän tutkielmassani mahdollisimman tuoreita ja ainoastaan 2000-luvulla julkaistuja aineistoja. Aineistoni koostuu pääasiassa suomenkielisestä aineistosta, mutta tutkielmassa olen hyödyntänyt myös englanninkielistä lähteistöä. Keräsin aineistoa käyttämällä hakusanoja sosioemotionaaliset haasteet, sosioemotionaaliset vaikeudet, varhaiskasvatus, SEB (Social-Emotional and Behaviour), sosioemotionaalinen kehitys, small group in early childhood education, pienryhmäpedagogiikka ja pienryhmätoiminta.

Tutkielmassani viittaan käyttämäni aineistoon oikeaoppisella tavalla ja kunnioitan tällä tavoin aiempien tutkimuksien sekä kirjallisuuden tekijöitä ja kirjoittajia, mikä on Tuomin ja Sarajärven (2018) mukaan yksi osa hyvää tieteellistä käytäntöä, ja heidän mukaansa se lisää tutkimuksen uskottavuutta. Myös Vilka (2015, s. 42) korostaa aiempien tutkimusten kunnioittamisen tärkeyttä, mitä voi hänen mukaansa lähdeviittausten lisäksi osoittaa esittämällä aiempien tutkimuksien tulokset oikein vääristelemättä sekä plagioimatta niitä. Käytän

tutkielmaan löytääni aineistoa ainoastaan silloin, jos olen ymmärtänyt lukemani, etten vääristele aiempien tutkimuksien tuloksia.

3 Teorettinen viitekehys

Metsämuurosen (2009, s. 215) mukaan tutkimuksessa teoria on selitettävien käsitteiden kokoelma. Teorettinen viitekehys rakentuu tutkielmassani käytettävien keskeisten käsitteiden kautta, joita ovat varhaiskasvatuksen konteksti, sosioemotionaaliset haasteet sekä pienryhmätoiminta. Tutkielman keskeisiin käsitteisiin perehtyminen syventää tutkijan ymmärrystä aiheesta, ja auttaa perustelemaan sitä, miksi juuri tästä aiheesta ja näkökulmasta tehty tutkimus on tarpeen (Puusa & Juuti, 2020). Avaan pienryhmätoiminta käsitteen yhteydessä myös sekä varhaiskasvatuksen opettajan että pedagogiikan käsitteitä. Tutkielmani rajautuu tarkastelemaan pienryhmätoimintaa pedagogisena menetelmänä, jonka avulla lasta tuetaan sosioemotionaalisissa haasteissa. Vastuu pedagogiikasta ja pedagogisista menetelmistä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Vilkan (2015, s. 37) mukaan teorettisessa viitekehyksessä avatut käsitteet luovat tutkimukselle kehyksen ja näkökulman, jonka mukaan tutkimusaineistoa tarkastellaan.

3.1 Varhaiskasvatuksen konteksti

Varhaiskasvatuslain (2018, 2§) mukaan varhaiskasvatuksella tarkoitetaan pedagogiikkaa painottavaa lapsen kasvatuksen, hoidon ja opetuksen muodostamaa kokonaisuutta, joka on tavoitteellista ja suunniteltua. Varhaiskasvatusta järjestää kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja (varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2018, s. 8).

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on jokaisen lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen iän ja kehitystason mukaisesti, ja varhaiskasvatuksen tulee tukea lapsen oppimisen edellytyksiä sekä toteuttaa monipuolista pedagogista toimintaa leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön liittyen (Varhaiskasvatuslaki, 2018, 3§). Varhaiskasvatusympäristön tulee olla kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen, ja sen tulee edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä tunnistaa lasten yksilölliset tuen tarpeet ja järjestää tarpeita vastaavaa tukea tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä (varhaiskasvatuslaki, 2018, 3§). Varhaiskasvatuslain (2018, 4§) mukaan suunniteltaessa, järjestettäessä ja tuottaessa varhaiskasvatusta ensisijaisesti on aina huomioitava lapsen etu.

Varhaiskasvatuksen toimintamuotoja ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta (Varhaiskasvatuslaki, 2018, 1§). Tutkimukseni painottuu tarkastelemaan varhaiskasvatusta päiväkotitoiminnan ja avoimen varhaiskasvatustoiminnan

kautta. Perhepäivähoidossa lapsiryhmät ovat valmiiksi pieniä, joten pienryhmätoiminta on ikään kuin automaatio. Tällöin esimerkiksi pienryhmien muodostamista ja resursseja ei tarvitse miettiä erikseen, joten rajaan tutkielmaani poissulkemalla perhepäivähoidon ulkopuolelle tutkielmastani.

3.2 Sosioemotionaaliset haasteet

Sosioemotionaaliset haasteet tulevat ilmi vuorovaikutuksessa, sosiaalisessa toiminnassa tai tunteiden ilmaisussa, ja vaikeudet ovat laajasti yhteydessä ympäristöön (Pihlaja, 2019, s. 151). Jokainen meistä käyttäytyy eri tavalla erilaisissa tilanteissa eri ihmisten läsnä ollessa. Sosioemotionaalisia haasteita on hankala määrittää, sillä jokainen tulkitsee käyttäytymistä eri tavalla ja vaikeuksien taustalla voi olla esimerkiksi tyypilliseen lapsen kehitykseen kuuluva kriisi (Pihlaja, 2019, s. 141) tai esimerkiksi väsymys, joka saattaa johtaa haastavaan käyttäytymiseen (Alijoki & Pihlaja, 2020, s. 275).

Ahosen (2017, s. 29) mukaan jokainen lapsi tarvitsee sosioemotionaalisten taitojen kehittymiseen tukea, mutta osalle tuen tarve on suurempi ja osan kehitys etenee tasaisesti kiinnittämättä siihen sen kummempaa huomiota. Aron (2020b) mukaan lapsen sosioemotionaalisen kehityksen tuen tarve tulee arvioida pitkän aikavälin ja erilaisten tilanteiden pohjalta, sillä myös elämäntilanne vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen ja tunteiden purkautumiseen. Esimerkiksi tilanne, jossa lapsen läheinen on pitkään sairaana, voi vaikuttaa suuresti lapsen käyttäytymiseen (Aro, 2020b). Sosioemotionaaliset haasteet ja tuen tarve voi vaihdella paljon riippuen elämäntilanteesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä (Aro, 2020b).

Sosioemotionaaliset haasteet luovat tilanteita, joissa lapsen käyttäytyminen tai tunnereaktiot synnyttävät haittaa joko pelkästään lapselle itselleen tai sen lisäksi myös ympäröivälle ihmisjoukolla. Tämän vuoksi sosioemotionaalisten haasteiden kanssa painivaa lasta tulee auttaa ja tukea.

Pihlajan (2019, s. 152–153) mukaan sosioemotionaaliset haasteet voivat ilmetä esimerkiksi ujoutena, vetäytymisenä, häiritsevyytenä, ylivilkkautena, hyökkäävyytenä ja arkuutena. Haasteet voivat näkyä myös vaikeutena leikkiä ja solmia suhteita ikäistensä kanssa, sekä esimerkiksi vaikeutena tunnistaa tunteita, ja haasteena katsoa asioita muiden kannalta (Pihlaja, 2019, s. 152–153). Pihlajan (2019, s. 154) mukaan sosioemotionaaliset haasteet voidaan jakaa

ulospäin suuntautuvaan käyttäytymiseen, sisäänpäin kääntyneeseen käyttäytymiseen, epätyypilliseen käyttäytymiseen sekä käyttäytymisen säätelyn häiriöihin.

3.2.1 Ulospäin suuntautuva käyttäytyminen

Ulospäin suuntautuva käyttäytyminen varhaiskasvatuksessa ilmenee aggressiivisuutena, yliaktiivisuutena, impulsiivisuutena ja tarkkaamattomuutena (Briggs-Cowan, Carter, Bosson-Heenan, Guyer & Horwitz, 2006). Aron (2020b) mukaan nämä ulospäin suuntautuvat käyttäytymisen vaikeudet ovat pahimmillaan noin kolmen vuoden iässä, mutta usein ne helpottavat lapsen kasvaessa vanhemmaksi. Kuitenkin suuttumuksen ja pettymyksen ottaessa vallan, lapsi tarvitsee aikaa ja aikuisen tukea oppiakseen reagoimaan ja säätelemään tunteitaan tilanteissa suotavalla tavalla (Aro, 2020b). Tämän vuoksi jo varhaiskasvatusiässä on tärkeä kiinnittää huomiota lapsen käyttäytymiseen ja reagoida tilanteisiin heti antamalla välitöntä palautetta lapsen toiminnasta, jolloin lapsi ymmärtää käyttäytyneensä kyseisessä tilanteessa toivotusti tai ei toivotulla tavalla.

Impulsiivisuus varhaiskasvatuksessa ilmenee lapsen käyttäytymisessä niin, että lapsi ei harkitse tekemisiään tai sanomisiaan tunteen ottaessa vallan, vaan reagoi ärsykkeisiin nopeasti epäsuotuisalla tavalla (Aro, 2020b). Aron (2020b) mukaan kysymykseen vastaaminen ennen kuin kysymystä on ehditty kysyä loppuun tai vaikeus odottaa omaa vuoroaan ovat esimerkkejä impulsiivisesta käyttäytymisestä. Tarkkaamattomuudella taas tarkoitetaan sitä, ettei lapsi jaksa keskittää tarkkaavaisuutta meneillä olevaan tehtävään vaan syvenee omiin ajatuksiin tai keskittyy tehtävän kannalta johonkin epäolennaiseen (Aro, 2020b).

Pihlajan (2019, s. 155) sekä Ahosen (2017, s. 28) mukaan ulospäin suuntautuvat sosioemotionaaliset purkaukset koetaan usein kehityksen ja oppimisen haasteista haastavimmaksi ja näkyvimmiksi. Heidän mukaansa haastavuus koetaan siksi, että ulospäin suuntautuva käyttäytyminen usein häiritsee myös lapsiryhmän muita lapsia (Pihlaja, 2019, s. 155; Ahonen, 2017, s. 28). Esimerkiksi lapsen aggressiivinen ja väkivaltainen käyttäytyminen usein pelottaa lapsiryhmän muita lapsia (Alijoki & Pihlaja, 2020, s. 275). Vihan ja pettymyksen hallitseminen lapselle voi olla vaikeaa, jos lapsen tunteet syntyvät yllättäen nopeasti ja voimakkaasti tai tunnekokemus on niin voimakas, että sen aikana sekä sen jälkeen lapsen on vaikea rauhoittua (Aro, 2020b).

3.2.2 Sisäänpäin kääntyvä käyttäytyminen

Varhaiskasvatuksessa sisäänpäin kääntyvä käyttäytyminen näyttäytyy ahdistuksena, masennuksena, vetäytymisenä, pelkona ja ujoutena (Briggs-Cowan, Carter, Bosson-Heenan, Guyer & Horwitz, 2006). Lapsen ujous ilmenee uusissa ja yllättävissä sosiaalisissa tilanteissa lapsen salpaantumisenä ja jännittämisenä, eikä näissä tilanteissa lapsi keksi mitään sanottavaa, vaan on vaikea (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 41). Vetäytyvä käyttäytyminen näkyy lapsessa niin, ettei hän halua osallistua sosiaaliseen toimintaan tai osallistuminen sosiaalisiin tilanteisiin on vaikeaa, mikä usein tulkitaan johtuvat lapsen ujoudesta (Ahonen, 2017, s. 48). Sisäänpäin kääntyvä käyttäytyminen voi ilmetä varhaiskasvatuksessa esimerkiksi lapsen välttellessä katsekontaktia, lapsen hakeutuessa jatkuvasti turvallisen aikuisen lähelle, lapsen lakatessa leikkimästä, lapsen mykistyessä tai kääntyessä toistuvasti pois erilaisista tilanteista (Aro, 2020b). Aron (2020b) mukaan lapsella voi olla myös vaikeuksia lähteä mukaan muiden lasten leikkeihin tai peleihin. Ujouden lisäksi vetäytynyt käyttäytyminen saattaa johtua lapsen kyvyttömyydestä tulkita toisten lasten sosiaalisia viestejä (Ahonen, 2017, s. 49). Kyseessä voi olla myös haasteita pelon, ahdistuneisuuden sekä häpeän tunteen säätelmissä (Aro, 2020b).

Ahosen (2017, s. 49) mukaan sisäänpäin kääntyvää käyttäytymistä ei koeta yhtä ongelmallisena kuin ulospäin suuntautuvaa käyttäytymistä, sillä se ei useinkaan vaikuta lapsiryhmän muiden lasten toimintaan millään tavalla. Tällöin voi olla vaarana, että sisäänpäin kääntyvästi käyttäytyvä lapsi jää taka-alalle verrattuna muihin lapsiin (Ahonen, 2017, s. 49). Lapsi voi vetäytyessään tuntea yksinäisyyttä, jolloin on tärkeä rohkaista kontakteihin muiden kanssa sekä osoittaa lapselle hänen olevan tärkeä (Pihlaja, 2019, s. 157). Kuitenkin Ahosen (2017, s. 49) mukaan sisäänpäin kääntyvä käyttäytyminen kuormittaa kasvattajia, sillä sisäänpäin kääntyvä käyttäytyminen saa aikaan huolen lapsen kehityksestä, sekä lapsen rohkaiseminen, kannustaminen ja huomioiminen vie kasvattajilta paljon aikaa.

Sisäänpäin kääntyvästi käyttäytyvällä lapsella usein puuttuu oma tahto, jolloin lapsen on vaikea sanoa itselle epämiellyttävissä tilanteissa, ettei tahdo osallistua esimerkiksi johonkin leikkiin tai toimintaan (Pihlaja, 2019, s. 158). Tällöin on tärkeä tukea lapsen osallisuutta ja omia valintoja, jotta lapsi oppii ilmaisemaan omaa tahtoaan ja ajatuksiaan (Pihlaja, 2019, s. 158). Omien ajatuksien, tunteiden ja tahdon ilmaiseminen on tärkeä taito myös tulevaisuutta ajatellen.

3.2.3 Epätyypillinen käyttäytyminen

Epätyypillisellä käyttäytymisellä tarkoitetaan käyttäytymistä, joka on hyvin poikkeavaa muuhun lapsiryhmään verrattuna (Pihlaja, 2019, s. 160). Lapsi voi esimerkiksi nauraa tilanteessa, jossa pelottaa, tai apua tarvittaessa ei osaa sitä pyytää, vaan hätäntyy ja käyttäytyy äärimmäisen oudosti (Pihlaja, 2019, s. 160). Lapsi voi myös esimerkiksi vihaisesti sanoa rakastavansa jotakuta (Pihlaja, 2019, s. 160), jolloin tunne sekä ilmaisu ovat ristiriidassa keskenään. Pihlajan (2019, s. 160) mukaan epätyypillisen käyttäytymisen voi laukaista lapselle esimerkiksi jokin traumaattinen kokemus tai tapahtuma. Traumatisoivia tapahtumia ovat esimerkiksi väkivaltatilanteet, seksuaalinen hyväksikäyttö, erilaiset sairaudet sekä onnettomuudet (Poijula, 2016, s. 36–37).

3.2.4 Käyttäytymisen säätelyn häiriö

Käyttäytymisen säätelyn häiriöllä tarkoitetaan tunteiden ja käyttäytymisen säätelyn haasteita, eli itsesäätelyn haasteita (Pihlaja, 2019, s. 158). Ahosen (2017, s. 18) mukaan itsesäätelytaito on merkittävin sosioemotionaalinen taito, jonka avulla esimerkiksi pettymyksen tunteen käsitteleminen on lapselle helpompaa. Aron (2020a) mukaan itsesäätelyllä tarkoitetaan motivaation, tunteiden, halujen, suorituksien, impulssien, tarkkaavaisuuden ja ajatuksien säätelyn kykyä. Aro (2020a) käsittelee itsesäätelyä emootioiden, käyttäytymisen ja kognitiivisen toiminnan säätelyn kautta. Tarkastelen tarkemmin tässä yhteydessä käyttäytymisen ja emootioiden säätelyä, sillä ne liittyvät sosioemotionaalisiin haasteisiin kognitiivista toiminnan säätelyä enemmän. Kognitiivisen toiminnan säätelyllä tarkoitetaan kykyä säädellä muistia ja tarkkaavaisuutta, suunnitella ja arvioida toimintaa, jäsentää tietoa sekä luoda sääntöjä (Aro, 2020a).

Emootioiden ja käyttäytymisen säätely on omien tunnekokemusten ymmärtämistä ja hyväksymistä sekä tunteiden ilmaisun säätelyä siten, että toiminta on sosiaalisesti hyväksyttävää ja tavoitteiden mukaista (Aro, 2020a). Aron (2020a) mukaan viha, pettymys ja suru ovat tunteita, jotka tuottavat eniten haasteita tunteiden ja käyttäytymisen säätelylle. Itsesäätelyn taito tulee esiin esimerkiksi pettymistä, jännitystä, mielipahaa, turhautumista ja pelästymistä synnyttävissä tilanteissa, joiden aikana lapsi tasapainoilee ajatuksia, tunteita ja käyttäytymistä kiihdyttävien ja hillitsevien toimintaimpulssien välillä (Sainio, Pajulahti & Sajaniemi, 2020). Aro (2020a) kuvaa, että onnistuneen tunteiden sekä käyttäytymisen säätelyn seurauksena vältytään käyttäytymiseltä, joka on itselle tai muille jollain tavalla vahingollista.

3.3 Pienryhmätoiminta

Pienryhmätoiminnalla tarkoitan tutkielmassani varhaiskasvatuksessa toteutettua toimintaa, joka tapahtuu pienryhmissä. Esimerkiksi leikki-, siirtymä-, ulkoilu-, ruokailu- ja erilaiset pedagogisen toiminnan tilanteet voidaan toteuttaa pienryhmissä. Pienryhmätoiminta on tutkielmassani pedagoginen menetelmä lapsen tukemiseen sosioemotionaalisten haasteiden kanssa, joten avaan myös pedagogiikan käsitettä sekä varhaiskasvatuksen opettajan käsitettä. Varhaiskasvatuksessa opettajalla on varhaiskasvatussuunnitelmien perusteiden (2018, s. 18) mukaan vastuu asetettujen tavoitteiden toteutumisesta sekä pedagogisen toiminnan suunnittelusta, toteuttamisesta, arvioimisesta ja kehittämisestä. Vaikka vastuu pedagogiikasta on varhaiskasvatuksen opettajalla, toimintaa suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä muun varhaiskasvatuksen henkilöstön, esimerkiksi lastenhoitajien ja erityisopettajien kanssa. Keskityn tutkielmassani kuitenkin varhaiskasvatuksen opettajan näkökulmaan.

Pedagogiikalla tarkoitetaan toimintaa, joka on tavoitteellista ja suunnitelmallista (Sandberg, 2021, s. 18). Sandbergin (2021, s. 18) mukaan pedagogiikka on ammattilaisten toteuttamaa laadukasta toimintaa, mikä perustuu tutkittuun tietoon ja näkyy varhaiskasvatuksessa lapsen hoidossa, kasvatuksessa sekä opetuksessa. Varhaiskasvatuksen opettajan työtehtävissä varhaiskasvatuksessa voi toimia tällä hetkellä sekä varhaiskasvatuksen opettajat että varhaiskasvatuksen sosionomit. Varhaiskasvatuslain (2018, 37§) mukaan varhaiskasvatuksen henkilöstöstä varhaiskasvatuksen opettajia ja varhaiskasvatuksen sosionomeja tulee olla vähintään kaksi kolmasosaa, joista varhaiskasvatuksen opettajia täytyy olla puolet. Varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuuteen vaaditaan vähintään kasvatustieteen kandidaatin tutkinto, johon sisältyy ammatillisia valmiuksia antavat opinnot varhaiskasvatuksen tehtäviin (varhaiskasvatuslaki, 2018, 26§). Varhaiskasvatuksen sosionomin kelpoisuusvaatimuksena on vähintään sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto, johon sisältyy varhaiskasvatuksen sekä sosiaalipedagogiikan opinnot (varhaiskasvatuslaki, 2018, 27§).

Varhaiskasvatuslain (2018, 34§) mukaan ryhmät varhaiskasvatuksessa tulee muodostaa yhdessä tilojen suunnittelun ja käytön järjestämisen lisäksi siten, että laaditut tavoitteet on mahdollista saavuttaa. Pienryhmätoiminta voi edistää tavoitteiden saavuttamista, esimerkiksi sosioemotionaalisten haasteiden kanssa painivan lapsen harjoittellessa vuorovaikutustaitoja ja -tilanteita. Varhaiskasvatussuunnitelmien (2018, s. 58) mukaan pienryhmätoiminta on yksi tuen muoto varhaiskasvatuksessa käytettävistä pedagogisista ja rakenteellisista ratkaisuista.

Pienryhmätoiminta on suunnitelmallinen tapa järjestää varhaiskasvatuksen toimintaa (Raittila, 2013, s. 74).

Ahosen (2017, s. 183) mukaan pienryhmätoiminta on tulkinnanvarainen käsite, sillä varhaiskasvatuksessa pienryhmätoiminta voidaan käsittää monin eri tavoin. Pienryhmätoimintaa voidaan tulkita niin, että sitä toteutetaan varhaiskasvatuksen arjessa koko ajan, tai tiettyinä ajankohtina (Ahonen, 2017, s. 183–184). Myös pienryhmän koko on tulkinnanvarainen, sillä Ahosen (2017, s. 184) mukaan joidenkin kasvattajien mielestä pienryhmätoiminta on alle 15 lapsen ryhmä, ja toiset kasvattajat kokevat toimivansa pienryhmässä vasta alle viiden lapsen kanssa. Jotta pienryhmätoiminnan hyödyt tulevat ilmi varhaiskasvatuksen kentällä, koen, että pienryhmien on hyvä olla esimerkiksi viiden, kuitenkin alle kymmenen lapsen ryhmiä. Pienryhmätoiminnan pääajatuksena on, että lapsi saa pienryhmän avulla enemmän aikaa sekä tukea aikuiselta suurryhmässä toimimiseen verrattuna.

Kallialan (2018, s. 267) mukaan ryhmäkoon muuttaminen varhaiskasvatusyksikön sisällä vaatii monipuolista osaamista, sillä ryhmäkoon säätelemisessä täytyy ottaa huomioon monia asioita. Ryhmien muodostaminen suunnitelmallisesti edistää tavoitteisiin pääsyä, joten pienryhmät tulisi muodostaa tarkoituksen mukaisesti eikä sattumanvaraisesti (Wasik, 2008). Ensisijaisesti varhaiskasvatuksen toimintaa suunniteltaessa lähtökohtana tulisi olla lasten tuen tarpeet ja niiden huomioiminen (Alijoki & Pihlaja, 2020, s. 276). On tärkeä suunnitella pienryhmät etukäteen lapsen tarpeet huomioiden, jotta pienryhmätoiminnasta on lapselle mahdollisimman paljon hyötyä ja jotta toiminnalle asetetut tavoitteet saavutetaan.

4 Pienryhmätoiminta lapsen tukena

Tässä luvussa esittelen pienryhmätoiminnan merkitystä lapsen tukena sosioemotionaalisten haasteiden kanssa, ja vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen; miten pienryhmätoiminta tukee lasta sosioemotionaalisissa haasteissa.

Pienryhmä on lapselle turvallinen toimintaympäristö, josta erityisesti hyötyvät ne lapset, joita suurryhmässä toimiminen häiritsee (Pihlaja, 2019, s. 166). Nykyään yksilön osaaminen, kyky ja pärjääminen korostuvat yhteiskunnassa, mutta siitä huolimatta lapselle on tärkeä luoda tunne siitä, että hänen lähellään on läsnä turvallinen aikuinen, joka tarvittaessa rauhoittaa sekä ymmärtää lasta (Pihlaja, 2019, s. 171). Työntekijöiden tehtävänä varhaiskasvatuksessa on luoda otolliset olosuhteet lapsen sosiaalisten taitojen ja tunnetaitojen opettelulle (Pihlaja, 2019 s. 176).

4.1 Varhaiskasvatuksen opettajan näkökulma

Sosioemotionaaliset haasteet nähdään usein yksilön vaikeutena, mutta varhaiskasvatuksen opettajien on tärkeä tiedostaa, että lasta ympäröivä yhteisö luo olosuhteet, jossa sosioemotionaaliset haasteet syntyvät ja mahdollisesti jatkuvat (Pihlaja, 2019 s. 151). Siksi varhaiskasvatuksen opettajan tulisi muokata varhaiskasvatuksessa ympäristöä niin, että lapsi oppisi tulemaan toimeen sosioemotionaalisten haasteiden kanssa ja saisi turvallisen oppimisympäristön vuorovaikutuksen sekä tunteiden opetteluun.

4.1.1 Luottamus ja positiivinen palaute

Varhaiskasvatuksessa lapsen ja varhaiskasvatuksen opettajan välinen luottamus näyttäytyy tärkeässä roolissa (Alijoki & Pihlaja, 2020, s. 280). Lapsi tarvitsee tunnetta siitä, että hän saa olla turvallisesti lapsi, ja oppia sekä kokeilla uusia juttuja aikuisen tukemana (Alijoki & Pihlaja, 2020, s. 279–280). Luottamus ei synny varhaiskasvatuksen opettajan ja lapsen välille itsestään, vaan esimerkiksi yhdessä toimimessa ja välitöntä palautetta antaessa lapsi oppii tunnistamaan tekojensa seuraukset ja sitä kautta luottamus varhaiskasvatuksen opettajan ja lapsen välillä kasvaa (Alijoki & Pihlaja, 2020, s. 280). Pienryhmätoiminnan yhteydessä välittömän palautteen antamisen helppouden lisäksi yhteinen aika varhaiskasvatuksen opettajan ja yksittäisen lapsen välillä kasvaa, jolloin opitaan paremmin tuntemaan toisensa sekä luottamaan puolin ja toisin. Lapsi uskaltaa helpommin ilmaista itseään ja näyttää tunteitaan aikuiselle, johon lapsi luottaa.

Aikuisen on tärkeä olla läsnä lapselle esimerkiksi vihan ja suuttumuksen yllättäessä (Sandberg, 2021, s. 178).

Ahosen (2017, s. 204) mukaan aikuisen antamalla positiivisella palautteella on suuri merkitys lapsen itsetunnon lisäksi lapsen käyttäytymiseen. Kun toimintaryhmä on pieni, on varhaiskasvatuksen opettajalla suurempi mahdollisuus kiinnittää huomiota lapsen onnistumisiin, ja näin ollen antaa lapselle välitöntä positiivista palautetta ja kannustaa lasta jatkossakin toimimaan samalla tavalla. Toimintaryhmän ollessa suuri, palautetta ei ehdi antaa jokaiselle lapselle, ja usein aika kuluu ohjeiden antamiseen, erityislasten tukemiseen ja mahdollisesti toimintaa häiritsevien lasten kieltämiseen ja rauhoitteluun. On tärkeä kannustaa positiivisen palauteen kautta lasta ilmaisemaan itseään suotuisalla tavalla, jolloin lapsi oppii ilmaisemaan itseään ja esimerkiksi negatiivisia tunteitaan muutenkin kuin satuttamalla itseään tai muita (Alijoki & Pihlaja, 2020, s. 276).

4.1.2 Lapsen mielenkiinnonkohteiden ja tarpeiden huomioiminen

Pienryhmässä varhaiskasvatuksen opettajan on helpompi havainnoida lapsia ja keksittyä yhteen lapseen kerralla (Mikkola & Nivalainen, 2009, s. 32). Ahosen (2017, s. 186) mukaan pienryhmissä aikuinen pystyy olemaan paremmin yksittäiselle lapselle läsnä, jolloin lapsen tarpeet on helpompi ottaa huomioon. Varhaiskasvatuksen opettaja voi pienryhmissä kuulla lasten kysymyksiä paremmin, antaa enemmän välitöntä palautetta, kuunnella täsmällisemmin sekä reagoida tehokkaammin suurryhmään verrattuna (Wasik, 2008). Tällöin sosioemotionaalisten haasteiden kanssa painiva lapsi saa reaktiot ja välittömän palautteen heti, ja sitä kautta oppii toimimaan tilanteissa suotavalla tavalla. Kallialan (2008, s. 67) mukaan aikuisen ja lapsen välinen kanssakäyminen on tärkein laatutekijä varhaiskasvatuksessa, johon liittyy muun muassa lapsen arvostamisen lisäksi juuri herkkyys reagoida lapsen aloitteisiin.

Varhaiskasvatuksessa isojen lapsiryhmien ohjaaminen (erityisesti niiden, joissa on haastavia kasvatustilanteita) voi olla ryhmän aikuiselle erittäin kuormittavaa (Eklund & Heinonen, 2014, s. 233). Eklundin ja Heinosen (2014, s. 233–234) mukaan nämä kuormittavat tilanteet koettelevat aikuisten jaksamista, mikä vaikuttaa heidän kykyynsä toimia kasvattajina. Pienryhmätoiminnan avulla varhaiskasvatuksen opettajat voivat jaksaa paremmin, mikä on suoraan myös lapsen etu. Työntekijätkin voivat paremmin ja heidän hyvinvointinsa kasvaa, kun varhaiskasvatuksen arjessa on aikaa keskittyä yksittäiseen lapseen ja hänen tarpeisiinsa (Mikkola & Nivalainen, 2009, s. 34).

Raittilan (2013, s. 77) toteuttamassa keskusteluanalyysissä varhaiskasvatuksen opettajien keskusteluista käy ilmi, että pienryhmätoiminnalla ratkotaan ison ja vaativan lapsiryhmän haasteita. Wasikin (2008) mukaan pienryhmän avulla opettajan on helpompi suunnitella ja toteuttaa toimintaa huomioon ottaen jokaisen lapsen heikkoudet ja vahvuudet. Tällöin myös sosioemotionaaliset haasteet ovat paremmin huomioitavissa varhaiskasvatuksen toiminnassa. Viitalan (2014, s. 156) mukaan kasvatuskäytänteisiin sekä vuorovaikutuksen laatuun ja sen myötä myös lasten sosiaaliseen toimintaan ja hyvinvointiin vaikuttaa lasten ja henkilökunnan suhdeluvun sekä henkilökunnan koulutustaustan lisäksi ryhmäkoko.

Onnistumisen kokemukset ovat tärkeitä jokaiselle, ja varhaiskasvatuksen opettaja voi mahdollistaa niitä lapsille esimerkiksi lasten mielenkiinnon kohteiden kautta (Alijoki & Pihlaja, 2020, s. 276). Pienryhmätoiminnan aikana on helpompaa ottaa huomioon jokaisen lapsen mielenkiinnon kohteet, sillä lapsia ja näin ollen myös mielenkiinnonkohteita on pienryhmässä vähemmän suuryhmään verrattuna.

4.2 Lapsen näkökulma

Mikkolan ja Nivalaisen (2009, s. 31) mukaan lapsen on helpompi hallita omaa toimintaansa, kun toimintaryhmä on pieni. Lapsi tulee pienessä ryhmässä paremmin näkyväksi ja lapsen on helpompi olla oma itsensä pienryhmässä (Mikkola & Nivalainen, 2009, s. 31). Pienryhmässä lapsella on suuryhmään verrattuna paremmat mahdollisuudet oppia omien taitojen suhteuttamista tilanteisiin sopiviksi tunnistaen samalla omien tekojensa vaikutukset ympärillä oleviin ihmisiin (Mikkola ja Nivalainen, 2009, s. 33).

4.2.1 Vuorovaikutus

Kuten jo teoreettisessa viitekehyksessä avasin, sosioemotionaaliset haasteet tulevat ilmi esimerkiksi vuorovaikutustilanteissa. Vuorovaikutustilanteet muiden lasten sekä aikuisten kanssa on lapselle palkitsevaa, mutta myös erittäin kuluttavaa (Mikkola & Nivalainen, 2009, s. 19). Pienryhmätoiminnalla lapsen vuorovaikutussuhteiden määrä pienenee, jolloin myös kuormittavuus laskee. Turjan (2017, s. 154) mukaan jokaisella lapsella on oikeus olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja kokea itsensä sekä oman toimintansa merkitykselliseksi ryhmässä. Jotta nämä toteutuvat, hänen mukaansa yksilökohtainen tukeminen lähtökohtaisesti tulisi kohdentaa sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation tukemiseen (Turja, 2017, s. 154). Ahosen (2017, s. 187) mukaan pienryhmä mahdollistaa lapsen vuorovaikutussuhteiden

luomisen ja ylläpitämisen pieneen joukkoon kerrallaan, jolloin lapsen on helpompi selviytyä sosiaalisesti kuormittavista tilanteista.

Lapselle on tärkeä luoda turvallinen ilmapiiri, jossa on mahdollista varmistaa positiivisia vuorovaikutuskokemuksia niin muiden lasten kuin myös aikuisten kanssa (Repo, 2015 s. 128). Onnistumisen kokemukset motivoivat oppimaan lisää tunne- ja vuorovaikutustaitoja (Sandberg, 2021, s. 179). Varhaiskasvatuksessa pienryhmien avulla voidaan mahdollistaa lapselle turvallinen ympäristö, jossa harjoitella pärjäämään sosioemotionaalisten haasteiden kanssa aikuisen tuella onnistumisen kokemuksien kautta.

4.2.2 Ulos ja sisäänpäin kääntyvä käyttäytyminen

Usein ulospäin kääntyvästi käyttäytyvät, esimerkiksi väkivaltaiset ja toimintaa häiritsevät lapset, siirretään ryhmästä muualle toiminnan sujuvuuden takaamiseksi (Alijoki & Pihlaja, 2020, s. 276). Sandbergin (2021, s. 178) mukaan lapsiryhmästä poistaminen saattaa lisätä lapsen ahdistusta sekä aggressiivisuutta. Jokaisella lapsella on oikeus olla ryhmän jäsenenä, ja Alijoki sekä Pihlaja (2020, s. 276) kertovat esimerkiksi pienryhmän olevan kaikille hyvä ympäristö ryhmän jäsenenä olemisen ja muiden lasten huomioon ottamisen harjoitteluun. Yksilökohtaisemman tuen takaamiseksi saatetaan tarvita rakenteellisia järjestelyjä, joista yksi esimerkki on ryhmäkoon pienentäminen (Turja, 2017, s. 155). Jos lapsi kokee jäävänsä ryhmän ulkopuolelle, voi se vain pahentaa lapsen tunnepulmia ja tunteenpurkauksia (Sandberg, 2021, s. 178). Pienryhmätoiminnan avulla lapsi voi saada kokemuksen siitä, että on osa ryhmää ja saa toimia yksilönä ryhmässä, vaikka suuressa ryhmässä toimiminen aiheuttaisikin hänelle vaikeuksia.

Pihlajan (2019, s. 158) mukaan sisäänpäin kääntyvästi käyttäytyvä lapsi hyötyy pienryhmässä toimimisesta, sillä lapsen on helpompi puhua ja ilmaista itseään, ja lapsen tarpeet sekä toiveet otetaan pienryhmässä paremmin huomioon. Myös aikuisena itsensä ilmaiseminen ja omien tunteidensa näyttäminen voi olla paljon helpompaa pienemmässä ryhmässä, kuin suuren ihmisjoukon läsnä ollessa. Jokaisella lapsella on oikeus ryhmän jäsenenä olemisen harjoitteluun ja muiden huomioon ottamisen harjoitteluun esimerkiksi pienryhmätoiminnan avulla (Alijoki & Pihlaja, 2020, s. 276).

4.2.3 Kaverisuhteet ja stressi

Alijoki ja Pihlaja (2020, s. 277) kertovat, että varhaiskasvatuskäisen lapsen kasvun merkittävä osa on juuri vertaisryhmässä toimiminen. Heidän mukaansa lapset toimivat malleina ja vertailukohteina toisilleen, jolloin sosioemotionaaliset taidot opitaan pääsääntöisesti kaverisuhteissa (Alijoki & Pihlaja, 2020, s. 277). Pienryhmätoimintaa toteutettaessa varhaiskasvatuksessa on tärkeä pohtia, mitä taitoja ryhmän jäsenillä on. Jo hyvät sosioemotionaaliset taidot omaava lapsi voi toimia mainiona esimerkkinä ja mallina sosioemotionaalisten haasteiden parissa kamppailevalle lapselle, jolloin heidät olisi hyvä sijoittaa samaan pienryhmään. Tämän vuoksi suunnitelmallisuus on tärkeää pienryhmätoimintaa toteutettaessa. Pienryhmässä lapsen on myös helpompi solmia ystävyysuhteita, jotka Repon (2015, s. 123) mukaan ehkäisevät negatiivisia emotionaalisia kokemuksia, torjutuksi tulemistä ja kiusatuksi joutumista.

Keltikangas-Järvisen (2012, s. 89–90) mukaan lapsen kokema stressi laskee lapsen kykyä tulla toimeen muiden kanssa sekä kykyä ratkaista konfliktitilanteita, jolloin syntyy enemmän riitoja ja lapselle sosiaalisesti haastavia tilanteita. Keltikangas-Järvisen (2012, s. 90) mukaan suuret lapsiryhmät nostavat lasten stressitasoa, joten pienryhmätoiminta saattaa laskea lasten stressiä ja sitä kautta helpottaa sosioemotionaalisissa haasteissa. Mikkolan ja Nivalaisen (2009, s. 32) mukaan suurryhmässä tunteet helposti tarttuvat lapselta toiselle, jolloin esimerkiksi suuttumuksen tai vihan tunteen levitessä suureen osaan lapsista, voi tilanne olla kaoottinen. Pienryhmätoiminta rauhoittaa tällaisia tilanteita, sillä pienempi lapsimäärä on helpommin hallittavissa tunteenpurkauksien aikana.

5 Sosioemotionaalisiin haasteisiin puuttumisen merkitys tulevaisuudelle

Tässä luvussa avaan, mihin sosioemotionaaliset haasteet tulevaisuudessa voivat vaikuttaa, jos niihin ei puututa jo varhaisessa vaiheessa. Käsittelen siis tutkielmani toista tutkimuskysymystä; mitä merkitystä lapsen tukemisella sosioemotionaalisisissa haasteissa on lapsen tulevaisuuden näkökulmasta.

5.1 Sosioemotionaaliset haasteet ja oppimisvaikeudet

Sosioemotionaalisten taitojen kehitystä on tärkeä seurata jo varhaislapsuudesta lähtien, sillä varhaiset sosioemotionaaliset haasteet ja viivästyksset sekä puutteet sosiaalisessa osaamisessa saattaa hidastaa sanaston kehitystä (Paavola-Ruotsalainen, Rantalainen, Alakortes, Carter, Ebeling & Kunnari, 2018). Aarne, Almkvist, Mothander ja Tallberg (2014) löysivät myös tutkimuksessaan yhteyden sosioemotionaalisten haasteiden ja kielenkehityksen häiriön välillä. Paavola-Ruotsalaisen ja kumppaneiden (2018) mukaan erityisesti ulospäinsuuntautuvat käyttäytymisen ongelmat havaittiin olevan yhteydessä sanaston hitaampaan kehitykseen. Pihlajan (2019, s. 154) mukaan kielen kehityksen vaikeuksien lisäksi myös matemaattiset oppimisvaikeudet ovat usein sosioemotionaalisiin haasteisiin yhteydessä. Sosioemotionaaliset haasteet saattavat siis kulkea käsi kädessä muiden oppimisvaikeuksien kanssa, jolloin niihin puuttuminen on tärkeässä roolissa muun oppimisen näkökulmasta.

5.2 Käytöshäiriöt ja aggressiivisuus

Sosioemotionaaliset haasteet sisältävät itsesäätelyn taitojen haasteita, jotka Repon (2015, s. 26) mukaan liittyvät negatiiviseen sosiaaliseen käyttäytymiseen. Repon (2015, s. 26) mukaan pienten lasten itsesäätelyn haasteet näyttävät liittyvän vanhempana ilmeneviin käytöshäiriöihin. Varhain alkanut haastava käyttäytyminen on riski myöhemmille käytöshäiriöille, tarkkaavuushäiriöille sekä rikollisuudelle nuoruudessa (Aro, 2020b). Sosioemotionaalisiin haasteisiin puuttuminen jo varhain voi siis ehkäistä myöhemmin esiintyviä käytöshäiriöitä ja jopa rikollisuutta.

Aggressiivisuuden on havaittu olevan hyvin pysyvää, joten siihen puuttuminen on olennaista jo varhain. Keltikangas-Järvinen (2010, s. 66) kertoo, että aggressiivinen lapsi varhaiskasvatusryhmässä saa helposti mukaansa matkijoita, joten on tärkeä reagoida

sosioemotionaalisiin haasteisiin jo varhaiskasvatusestä lähtien. Näin saadaan kitkettä haasteet ja ehkäistyä niiden mahdollinen leviäminen.

5.3 Sisäänpäin kääntyvä ja epätyypillinen käyttäytyminen

Sisäänpäin kääntyvä käyttäytyminen taas voi pitkään jatkuessa aiheuttaa tulevaisuudessa yksinäisyyden tunnetta ja masennusta, tai näkyä esimerkiksi oman itsensä vähäisenä arvostamisena (Aro, 2020b). Pihlajan (2019, s. 153) mukaan sosioemotionaaliset haasteet koettelevat lapsen itsetuntoa. Varhaiskasvatuksesta lähtien on tärkeä rohkaista lapsia vuorovaikutuksen muiden kanssa, sekä arvostamaan itseään ja muita yhdenvertaisina yksilöinä, jotta tämän tyyppisiä vaikeuksia pystyttäisiin ehkäisemään.

Kuten aiemmin tutkielmassani tuli ilmi, sosioemotionaaliset haasteet voivat näkyä epätyypillisenä käyttäytymisenä, joka usein heijastuu jonkinlaisesta traumasta. Pihlaja (2019, s. 161) kertoo, että esimerkiksi väkivallan kohteeksi joutunut lapsi kärsii tutkimuksien mukaan myöhemminkin elämässään enemmän psyykkisiä häiriöitä verrattuna muihin lapsiin. Varhainen puuttuminen tällaisiin tilanteisiin ehkäisee vaikeuksia tulevaisuudessa. Mitkä tahansa ongelmat tai haasteet pitkään jatkuessaan saattavat syventyä ja muuttua pitkäaikaisiksi ongelmiksi (Pihlaja, 2019, s. 161).

Kuten jo aiemmin tutkielmassa olen tuonut esiin, haastavan käyttäytymisen taustalla on aina jokin syy, eikä lapsi ikinä käyttäydy haastavasti tahallaan. Kaiken kaikkiaan sosioemotionaalisten haasteiden ilmetessä niihin on puututtava heti, jotta erilaisin menetelmin voidaan tukea lasta haasteissa helpottamalla niitä, ja sitä kautta parantaa lapsen hyvinvointia ja tulevaisuutta.

6 Pohdinta

Pienryhmätoiminta on tutkielmani tuloksia tarkastellessa toimiva ratkaisu lapsen tueksi sosioemotionaalisiin haasteisiin, mutta pienryhmätoiminnan täytyy tällöin olla tarkkaan suunniteltua, ja lapsen tarpeet tulee ottaa huomioon ryhmää ja toimintaa suunniteltaessa. Pelkästään ryhmäkoon pienentämisestä ei ole apua lapselle, vaan aikuisen täytyy olla läsnä ryhmän toiminnassa jatkuvasti ja miettiä tarkkaan, minkälaiset ryhmät palvelevat asetettujen tavoitteiden saavuttamista.

Pienryhmätoimintaa varhaiskasvatuksessa aktiivisesti toteutettaessa täytyy huomioida myös se, että jokaisella lapsella on oikeus sekä varhaiskasvatuksen opettajan toteuttamaan pedagogiseen toimintaan että varhaiskasvatuksen henkilöstön monialaiseen yhteistyöhön ja ammattitaitoon. Varhaiskasvatuksessa henkilöstö muodostuu varhaiskasvatuksen opettajien lisäksi lastenhoitajista, erityisopettajista ja muusta henkilöstöstä kuten esimerkiksi avustajista. Tällöin täytyy kiinnittää huomiota siihen, että lapsen oikeus sekä esimerkiksi opettajaan että lastenhoitajaan käy toteen. Jos valitaan, että kuljetaan samoissa pienryhmissä läpi toimintakauden, voivat varhaiskasvatuksen opettaja sekä lastenhoitajat esimerkiksi kulkea vuorotellen ryhmästä toiseen. Näin mahdollistetaan jokaiselle lapselle oikeus niin varhaiskasvatuksen opettajan kuin lastenhoitajan ammattitaidolle.

Usein lapsilta odotetaan paljon. Ahosen (2017, s. 48) mukaan ihannetilanne, jossa lapsi on avoin ilmaisemaan itseään ja osaa kärsivällisesti kuunnella sekä odottaa omaa vuoroaan, on kohtuuton vaatimus suurelle osalle lapsista. Varhaiskasvatuksen opettajan on tärkeä kiinnittää omassa työssä huomiota siihen, ettei vaadi tai odota lapselta liikaa. Ahonen (2017, s. 8) kertoo teoksessaan esimerkin eurooppalaisesta varhaiskasvatuksen professorista, joka luennoillaan on kysellyt opiskelijoilta muistoja päiväkotiajoilta. Valitettavasti melkein kaikki muistot olivat olleet negatiivisia, sillä negatiiviset muistot jäävät positiivisia paremmin mieleen, vaikka niitä olisikin vähemmän (Ahonen, 2017, s. 8). Sosioemotionaalisten haasteidenkin kohdalla on varhaiskasvatuksen opettajana tärkeä pysähtyä miettimään sitä, minkälaista käytöstä lapsilta odottaa missäkin tilanteissa. Ahosen (2017, s. 160) mukaan usein sosioemotionaalisia haasteita ei ymmärretä, vaan lapselta odotetaan niin sanottua hyvää käyttäytymistä sekä keskittymistä ilman minkäänlaisia tukikeinoja. Haastavan käyttäytymisen takana on aina jokin syy ja sosioemotionaalisen tuen tarve (Ahonen, 2017, s. 160), mikä täytyisi olla tiedossa jokaisella kasvatustyötä tekevällä sekä lasten vanhemmilla. Voidaanko ajatella, että lapsen ympäröimien

aikuisten odotukset saavat aikaan lapselle paineita, jotka vain pahentavat tilannetta ja lapsen ahdistusta.

Puhuttaessa sosioemotionaalisista haasteista on aina vaarana lapsen käytöksen leimaaminen, joka voi johtaa lapselle ikävään tilanteeseen. Ahonen (2017, s. 54) kertoo, että lapsen haastavaa käyttäytymistä saatetaan turhaa ikään kuin diagnosoida, jotta kasvattajat saavat selityksen haastavalle käyttäytymiselle ja sen myötä jollain tavalla helpottua siitä, että tilanteelle on ikään kuin jokin selitys. Kuitenkin osa tilanteista (esimerkiksi erilaiset sairaudet ja vammat) vaatii diagnosoimista, jotta lapsen tarpeet voidaan huomioida ja esimerkiksi yhteiskunnalta saada tarvittavia resursseja lapsen tukemiseen (Ahonen, 2017, s. 55). Ahonen (2017, s. 55) painottaa, että leimaaminen vähentyy, kun kiinnitetään huomiota siihen, millaisilla ilmauksilla arkikielessä lapsista ja lasten ominaisuuksista puhutaan. Sosioemotionaalisista haasteista puhuttaessa niitä koskevat käsitteet eivät koskaan ole neutraaleja, vaan aina on vaarana väärä tieto tai lapsen leimaaminen (Ahonen, 2017, s. 29). Pihlaja (2019, s. 152) nostaa esiin myös tärkeän huomion siitä, että usein lasta saatetaan syyttää hänen haastavasta käyttäytymisestään, mutta esimerkiksi lapsen vammasta tai kielenkehityksen haasteista ei syytetä lasta ollenkaan. Varhaiskasvatuksessa henkilöstön on tärkeä kiinnittää huomiota siihen, miten asioista ajattelee ja miten niistä puhuu ääneen. Pihlajan (2019, s. 158) mukaan esimerkiksi sisäänpäin kääntyvästi käyttäytyvää lasta on oltava leimaamatta araksi.

Vaikka käsittelen tutkimuksessa haastavaa käyttäytymistä sosioemotionaaliset haasteet - käsitteen kautta, koen, että lapsen haastavaa käyttäytymistä ei tarvitse diagnosoida tuen antamiseksi. Tärkeämpää on ymmärtää, miten nämä haasteet näyttäytyvät varhaiskasvatuksessa, ja keskittyä siihen, mitä sosioemotionaalisten haasteiden takana on, jolloin myös tuen suunnitteleminen on helpompaa. Tällöin asioita tarkastellaan lapsen etu edellä ja pääpaino on lapsen hyvinvoinnilla. Lapselle tarvittavan tuen suunnitteleminen ja toteuttaminen ei koskaan vaadi diagnoosia (Aro, 2020b).

Tutkielmassani painotan pienryhmätoiminnan hyötyjä, mutta tiedostan myös suurryhmän olevan hyvä tapa oppia, ja suurryhmässä toimiminen sisältää paljon hyviä oppimisen tilanteita. Pihlajan (2019, s. 81) mukaan myös suurryhmissä on mahdollisuuksia, sillä niissä lapsi voi kokea paljon erilaisia vuorovaikutussuhteita ja löytää suuresta joukosta itselleen hyvän kaverin. Monessa tilanteessa pienryhmätoiminta on erittäin toimiva ratkaisu, mutta on tärkeä muistaa, että pienryhmätoiminnalla ei voida ratkaista kaikkia ongelmia, vaikka se hyvä tuen muoto onkin (Kalliala, 2008, s. 267). Mikkolan ja Nivalaisen (2010, s. 33) mukaan lapsen täytyy oppia

toimimaan myös isommissa ryhmissä. Kuitenkin pienryhmässä sosioemotionaalisten haasteiden kanssa painiva lapsi saa harjoitella ryhmässä olemista ja vuorovaikutustilanteita sekä itsensä ja tunteidensa ilmaisua, jonka jälkeen on helpompi siirtyä harjoittelemaan niitä suurempiin ryhmiin.

Tutkielman tekeminen on henkilökohtaisesti ollut joissain määrin haastavaa, mutta tutkimusprosessi on kokonaisuudessaan ollut opettavainen matka. Olen saanut näkökulmia niin sosioemotionaalisten haasteiden ilmenemiseen kuin myös pienryhmätoiminnan toteuttamiseen. Tutkimusprosessi on omalta osaltaan antanut vahvistusta siitä, millainen varhaiskasvatuksen opettaja haluan olla, ja miten sosioemotionaalisten haasteiden näkyessä varhaiskasvatuksessa voin opettajana niihin reagoida. Kaiken kaikkiaan tutkielman tekeminen on ollut mielenkiintoista, ja prosessi on herätellyt miettimään mahdollisia jatkotutkimusideoita. Olisi mielenkiintoista tutkia esimerkiksi sitä, miten varhaiskasvatuksessa opettajat kokevat sosioemotionaaliset haasteet; miten ne heidän mielestään näkyvät ja onko heillä tarpeeksi keinoja auttaa lasta pääsemään eteenpäin näistä haasteista. Mielenkiintoista olisi tutkia myös varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksiä pienryhmätoiminnasta ja sen toimivuudesta.

Lähteet

- Aarne, P., Almkvist, O., Mothander, P. R., & Tallberg, I-M. (2014). Parent-rated socio-emotional development in children with language impairment in comparison with typically developed children. *European Journal of Developmental Psychology*, 11(3), 279–291. <http://dx.doi.org/10.1080/17405629.2013.817332>
- Ahonen, L. (2017). *Haastavat kasvatustilanteet: Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Alasuutari, P. (2011). *Tutkimusprosessi*. Teoksessa: Alasuutari, P. *Laadullinen tutkimus 2.0*. (s. 197–217) (4. uud. p.). [Adobe Digital Edition -versio] Tampere: Vastapaino. Haettu osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-768-385-2>
- Alijoki, A. & Pihlaja, P. (2020). *Pedagogiset rakenteet ja ratkaisut lasten erityisen tuen tarpeiden näkökulmasta*. (s. 268–280). Teoksessa Hujala, E., Turja, L. & Alijoki, A. *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (5. uud. p.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Aro, T. (2020a). *Miten ymmärrämme itsesäätelyn?* Teoksessa: Niilo Mäki -instituutti, j., Laakso, M. & Aro, T. *Taaperosta taitavaksi toimijaksi: Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen*. (s. 10–19) [Adobe Digital Edition -versio]. Haettu osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-39-4286-1>
- Aro, T. (2020b). *Itsesäätelytaitojen kehityksen ongelmat lapsuudessa*. Teoksessa: Niilo Mäki -instituutti, j., Laakso, M. & Aro, T. *Taaperosta taitavaksi toimijaksi: Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen*. (s. 106–119) [Adobe Digital Edition -versio]. Haettu osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-39-4286-1>
- Briggs-Gowan, M., Carter, A. S., Bosson-Heenan, J., Guyer, A. E., & Horwitz, S. M. (2006). *Are Infant-Toddler Social-emotional and Behavioral Problems Transient?* *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 45(7), 849–858. <http://dx.doi.org/10.1097/01.chi.0000220849.48650.59>
- Eklund, K. & Heinonen, J. (2014). *Lapsen itsesäätelyn tukeminen arjessa*. Teoksessa: Niilo Mäki -instituutti, j., Laakso, M. & Aro, T. *Taaperosta taitavaksi toimijaksi: Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen*. (s. 216–235) (3. uud. p.). Porvoo: Bookwell Oy
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2014). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen* (10. uud. p.). Tampere: Vastapaino.
- Kalliala, M. (2008). *Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa?* Gaudeamus Helsinki University Press.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2012). *Pienen lapsen sosiaalisuus*. Helsinki: WSOY.

- Keltikangas-Järvinen, L. (2010). *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. Helsinki: WSOY.
- Kiviniemi, K. (2018). *Laadullinen tutkimus prosessina*. Teoksessa: Valli, R. & Aaltola, J. (2018). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5. uud. p.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Metsämuuronen, J. (2009). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä* (4. uud. p.). International Methelp.
- Mikkola, P. & Nivalainen, K. (2009). *Lapselle hyvä päivä tänään: Näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen*. Pedatieto.
- Määttä, S., Koivula, M., Huttunen, K., Paananen, M., Närhi, V., Savolainen, H. & Laakso, ML. (2017). *Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa – Tilannekartoitus*. Raportit ja selvitykset 2017:17. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus (19.12.2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018*. Haettu osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Paavola-Ruotsalainen, L., Rantalainen, K., Alakortes, J., Carter, A., Ebeling, H. & Kunnari, S. (2018). *Social-Emotional/Behavioural Problems and Competencies in Toddlers: Relationship with Early Vocabulary Development*. Journal of Early Childhood Education Research; Vol 7(2), s. 184–206.
- Pihlaja, P. (2019). *Ryhmä erilaisten lasten kasvun paikkana*. Teoksessa: Pihlaja, P., Viitala, R., Paakkolanvaara, J. & Hiltunen, J. (2019). *Varhaiserityiskasvatus* (s. 79–93) (2. uud. p.). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Pihlaja, P. (2019). *Sosiaalis-emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet*. Teoksessa: Pihlaja, P., Viitala, R., Paakkolanvaara, J. & Hiltunen, J. (2019). *Varhaiserityiskasvatus* (s. 141–181) (2. uud. p.). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Poijula, S. (2016). *Lapsi ja kriisi: Selviytymisen tukeminen* (3. uud. p.). Helsinki: Kirjapaja.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020). *Laadullisen tutkimuksen olemus*. Teoksessa A. Puusa (toim.) & P. Juuti (toim.). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 75–83). [Adobe Digital Edition -versio]. Helsinki: Gaudeamus. Haettu osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789523456167>
- Raittila, R. (2013). *Pienryhmätoiminta ja leikkialueet: Varhaiskasvatuksen pedagoginen toimintaympäristö rakentuu arkisissa käytännöissä*. (s. 69–94). Teoksessa Karila, K. & Lipponen, L. *Varhaiskasvatuksen pedagogiikka*. Vastapaino.
- Repo, L. (2015). *Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy* (2. uud. p.). Jyväskylä: PS-Kustannus.

- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2009). *Menetelmäopetuksen tietovaranto Kvali-MOTV*. Tampereen yliopisto: Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja. Haettu osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/tietoarkisto/julkaisut/kvalimotv.pdf>
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksien tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Haettu osoitteesta https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Sainio, T., Pajulahti, R. & Sajaniemi, N. (2020). *Mitä itsesäätelyllä tarkoitetaan?* (s. 20–27) Teoksessa Sainio, T., Pajulahti, R. & Sajaniemi, N. *Näin tuet lapsen itsesäätelyä: Hyvinvoinnin pedagogiikka varhaiskasvatuksessa*. [Adobe Digital Edition -versio] Jyväskylä: PS-kustannus. Haettu osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789523700079>
- Salonen, T. (2015). *Metodi, teoria ja filosofia Synteettisiä kiteytymiä*. Teoksessa: Salonen, T. (toim.) & Sotasaari, S. (toim.). *Ajatuksia tutkimukseen, metodisia lähtökohtia* Lapin yliopistopaino: Rovaniemi. Haettu osoitteesta https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62140/Ajatuksia_tutkimiseen_pdfA.pdf?sequence=2
- Sandberg, E. (2021). *Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa*. PS-kustannus.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullisen tutkimuksen eettisyys*. Teoksessa Tuomi, J. & Sarajärvi, A. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (s. 109–117). [Adobe Digital Edition -versio] Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. Haettu osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789520400118>
- Turja, L. (2017). *Oppimisen ja kehityksen haasteet*. (s. 145–162). Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. *Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino.
- Varhaiskasvatuslaki (13.7.2018/540). Haettu osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Lidp446831696>
- Viitala, R. (2014). *Jotenkin häiriöks*. Entografinen tutkimus sosioemotionaalista erityistä tukea saavista lapsista päiväkotiryhmässä. Jyväskylän yliopisto.
- Vilkkä, H. (2015). *Tutki ja kehitä* (4. uud. p.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Wasik, B. (2008). *When Fewer Is More: Small Groups in Early Childhood Classrooms*. *Early Childhood Education Journal*. (2008) 35: (s. 515–521.) Temple University, USA. <https://doi.org/10.1007/s10643-008-0245-4>